

ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовані та обґрунтовані автором інноваційні пріоритети соціально-економічного розвитку України. Дана комплексна оцінка процесів модернізації національної економіки на шляху подолання фінансово-економічної кризи.

In the article to analysis and confirmis the author innovation priorites of social-economic development of Ukraine. Complex evalute of the process to modernization of the national economics on the way finance-economic crisis overcoming.

Ключові слова: інноваційні пріоритети, модернізація, фінансово-економічна криза.

Keywords: innovation priorites, modernization, finance-economic crises.

При визначенні пріоритетів соціально-економічного розвитку дуже важливо обґрунтувати ієрархію галузей господарства та промисловості за певними ознаками їх значимості. Відповідно до міжнародної класифікації усі галузі економіки можна розділити на чотири групи за мірою їх інноваційності. До першої, високотехнологічної групи входять галузі з високою мірою інтенсивності НДДКР, де співвідношення витрат на дослідження і розробки до об'ємів продажів перевищує 5%. До цієї групи відносяться: фармацевтика і біотехнологічна промисловість, виробництво медичної техніки і надання медичних послуг, комп'ютерне і телекомунікаційне устаткування, а також комп'ютерні послуги, що сприяють розвитку економіки знань.

До другої групи середньо-високотехнологічних галузей відносяться електронна промисловість, автомобільна індустрія, аерокосмічна промисловість, загальне машинобудування, хімічна промисловість, виробництво товарів тривалого користування для домашніх господарств. Тут співвідношення витрат на НДДКР до об'ємів продажів коливається вже у межах від 2 до 5%.

У групі середньо та низько-технологічних галузей знаходяться харчова промисловість, виробництво нафтогазового устаткування, електроенергетика, галузі туризму і фіксованого зв'язку, співвідношення витрат на НДДКР до об'ємів продажів у яких складає 1-2%.

Нарешті, останню групу низько-технологічних галузей зі співвідношенням витрат на НДДКР до об'ємів продажів менше 1% складають нафтогазова промисловість, металургія, будівництво і виробництво будівельних матеріалів, торгівля, транспорт, гірничодобувна промисловість. На жаль, саме останні займають переважачу частку в структурі продукції національного виробництва України, визначаючи й певні можливості її експортної спроможності.

Для забезпечення найбільш значного впливу на національну економіку доцільно використати ефекти від активізації «точок» зростання, яких не повинно бути багато,

але саме вони спрямовані на те, щоб допомогти витягнути українську економіку з глибокої кризи. Серед таких галузевих «точок» росту слід назвати аерокосмічну галузь та інші підгалузі оборонно-промислового комплексу (ОПК), в яких Україна і сьогодні за своїм конкурентоспроможним науково-технологічним потенціалом поки що входить в першу десятку країн світу і може завдяки їм зміцнити й свій експортний потенціал продукції з великою часткою доданої вартості з підключенням до її комплексного виробництва відповідних підгалузей металургійного та машинобудівного комплексів, що забезпечать вчасне та якісне виконання замовлень та угод, які укладені з різними країнами світу. Дуже важливо відпрацювати фінансово-економічний механізм, коли б валюта, зароблена українськими компаніями на продажах цієї продукції, поверталась би в Україну, а не залишалась в різних офшорах світу.

Другою такою «точкою» росту слід назвати фармацевтичну галузь, яка повинна виконати як функцію імпортозаміщення, так і соціальну функцію створення в Україні потужностей для виробництва дешевих дієвих ліків. Адже загальновідомим є той факт, що закуплені за кордоном ліки, мають в Україні страшенні спекулятивні накрутки (на порядок), що зробили їх абсолютно недоступними для основної маси пенсіонерів, що живуть на межі бідності, а точніше, виживають далеко не всі, внаслідок чого в Україні один з найбільших у світі рівнів смертності населення та найменших – тривалості життя, особливо, чоловіків.

Враховуючи необхідність створення в Україні Національної інноваційної системи (НІС), третьою такою «точкою» росту слід назвати енергозберігаючі технології із застосуванням альтернативних нафтогазовим джерел енергії та галузі нано- і біотехнологій, що повинні стати двигуном розвитку нового технологічного укладу (ТУ) та яким необхідно створити сприятливі умови для їх прискореного розвитку на шляху інноваційного прориву її економіки.

Біотехнології взагалі грають важливу роль у розвитку галузей АПК, яким слід виділити як окрему четверту і, можливо, головну «точку» росту, роль якої дуже зросла в умовах світової продовольчої кризи. А найкращі в світі українські чорноземи разом з працелюбними українськими селянами з підключенням сучасних біотехнологій повинні забезпечити високі темпи зростання валової продукції сільського господарства, що були рекордними у 2011 р., особливо, в галузях рослинництва, комбікорми від якого забезпечать й прискорене зростання тваринництва. При цьому необхідно концентрувати увагу на створення відповідної інфраструктури АПК (перш за все, елеваторів, овочесховищ, сільських доріг і т.п.), відсутність або низька якість якої ще за радянських часів призводила до величезних втрат врожаю щорічно.

Іншими словами, застосування програмно-цільового підходу передбачає розробку заходів і механізмів на усіх етапах реалізації розробленої державної програми, включаючи й такий важливий для АПК сектор створення відповідної транспортно-збутової інфраструктури, що забезпечить вчасну доставку та зберігання й переробку зібраного підгалуззями рослинництва врожаю, сучасну техніку для обробки землі та

збору врожаю а також збуту виробленої продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках.

У зв'язку з підготовкою до Євро-2012 віце-прем'єр-міністр України, міністр з питань інфраструктури Борис Колесніков, нещодавно виступаючи в польському місті Сопоті перед учасниками бізнес-форуму, який проходив у рамках саміту Східного партнерства, заявив, що «Україна повинна зосередити свою увагу на чотирьох пріоритетах розвитку економіки: енергозберігаючих технологіях, машинобудуванні, сільському господарстві та розвитку туризму», які майже співпадають з нашими. Тільки замість відновлення фармацевтичної галузі, він пропонує розвиток туризму, для якого у процесі підготовки до Євро-2012 створюється підґрунтя за рахунок розбудови інфраструктури, перш за все, транспортно-енергетичних коридорів та готелів. Дійсно, цю галузь можна додати, не упускаючи з кола пріоритетних і фармацевтичну галузь. Що стосується енергозберігаючих технологій та машинобудування, то розвивати останнє потрібно не взагалі, а саме пріоритетні його інноваційні галузі, в яких Україна може бути конкурентоздатною.

Слід зазначити, що більшість цих галузей вже стали пріоритетними у 2011 році завдяки впровадженню Податкового кодексу України. У ньому тимчасово до 1 січня 2020 року, тобто на 10 років звільняються від оподаткування прибутки багатьох підгалузей економіки:

- виробників біопалива;
- підприємств, що виробляють електро- і теплоенергію з використанням біопалива;
- виробників машин і устаткування, які споживають біопаливо;
- з готельних послуг готелів категорій «5», «4» і «3» зірок;
- підприємств легкої промисловості, окрім працюючих на давальницькій сировині;
- підприємств електроенергетики від продажу електроенергії, виробленої з поновлюваних джерел енергії;
- підприємств суднобудівельної галузі;
- підприємств літакобудівної галузі;
- підприємств машинобудування для агропромислового комплексу.

Таким чином, майже усі галузі, вказані Борисом Колесніковим як пріоритетні, мають пільгу не оподаткування їх прибутку протягом 10 років. Поряд з ними, по суті як пріоритетні, таку ж пільгу мають суднобудівельна галузь та легка промисловість, за виключенням її підприємств, працюючих на давальницькій сировині. В той же час такої пільги для пріоритетного розвитку не має фармацевтична галузь та безпосередньо сільське господарство, яке в усьому світі дотується державою, хоча машинобудування для АПК має можливість знизити ціни на його продукцію за рахунок вказаної пільги. До речі, нещодавно прем'єр-міністр України Микола Азаров звернув увагу на проблеми фармацевтичної галузі та дав завдання на розробку інвестиційних

проектів і будівництво п'яти потужних фармацевтичних підприємств в Україні рівня київської фармацевтичної фірми «Дарниця».

Дуже важливу роль у структурній перебудові економіки України має проблема її модернізація, проголошена як ключова в президентській програмі. Згідно Міжнародної енциклопедії суспільних наук «під модернізацією економіки розуміється процес суспільних перетворень, в результаті якого менш розвинуті суспільства набувають характерні риси більш розвинутих суспільств». У Новій Британській енциклопедії дана категорія визначається як «трансформація в цивілізацію економічного типу шляхом індустріалізації, політичних та соціальних змін через формування світського суспільства (секуляризацію)». При цьому в якості інструментів модернізаційної політики розглядається не тільки індустріалізація в промисловості, але й удосконалення виробничої, наукової, інформаційної і комунікаційної та соціальної інфраструктури суспільства, підвищення конкурентоспроможності АПК, культурно-гуманітарна революція, урбанізація населення і т. і.

Державна активність, особливо на початку процесу модернізації, повинна бути дуже масштабною та комплексною. Нема ні одного випадку, навіть включаючи такі супердержави як США та Японія, коли інновації створювалися і реалізовувалися виключно на основі приватної ініціативи. Врахування досвіду модернізації господарств різних країн повинно допомогти й Україні в процесі модернізації її економіки.

Оцінюючи економічний розвиток будь-якої країни, доцільно порівнювати його з розвитком інших країн, в особливості найбільш передових. Важливим показником є динаміка зміни її відстані до певної світової технологічної границі. Ця відстань визначається різницею в ефективності технологій у даній країні та в самих передових країнах. У першому наближенні близькість до світової технологічної границі можна оцінити як відношення ВВП країни, з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС) національної валюти, на душу населення до аналогічного показника, наприклад, для США. Якщо це відношення зростає з часом, то країна дійсно доганяє розвинуті країни.

Є науково-практичні підвалини для висновку, що з наближенням до світової технологічної границі абсорбційна здатність країни падає, а інноваційна – зростає. Ця гіпотеза явно чи неявно використовується в теоретичних моделях і підтверджується емпіричним аналізом. Причин для цього може бути багато. По-перше, в розвинутих країнах краще захищені права інтелектуальної власності. По-друге, там краще розвинута інфраструктура та інститути, що сприяють інноваціям. По-третє, в розвинутих країнах, у середньому вище рівень людського капіталу, котрий у більшому ступені впливає на інноваційну здатність, ніж на абсорбційну. Внаслідок сильної кореляції цих факторів з відстанню до технологічної границі їх можна розглядати разом як агрегований фактор, що впливає на ці здатності країни.

До сих пір серед вчених йде суперечка: що важливіше - спочатку зробити «ідеальною» державу, котра потім змогла би бути активним суб'єктом модернізації, чи

починати її треба при якості держави, що залишає бажати кращого. Поки ще є деякі залишки пострадянського науково-технічного потенціалу, їх потрібно терміново задіяти, вибрати пріоритетні напрями інноваційного розвитку, активно їх фінансувати. Це повинно бути взаємне доповнення різних політик: інноваційної, структурно-інвестиційної, грошово-кредитної, податково-бюджетної, зовнішньо-торгівельної. Потрібно зробити спробу наблизитися до світових стандартів, починати серійний випуск конкурентоспроможних готових виробів хоча б у деяких виробництвах. Ці два процеси - модернізацію та удосконалення державних інститутів в інноваційному напрямі доцільно об'єднати і проводити одночасно.

Приватні інвестиції повинні поступово витискувати державні, але це може відбутися тільки в сприятливому ринковому середовищі. Його відсутність багато в чому й обумовила той факт, що будівництво об'єктів інфраструктури для проведення в Україні Євро-2012 відбувалось переважно за рахунок державних інвестицій, хоча спочатку були великі сподівання на приватний бізнес, який все ж забезпечив відбудову хоча б чудових стадіонів у Донецьку та Харкові.

Наша біда в тому, що в країні поки нема попиту на інновації, тому що порушена промислова база, нема підприємств, котрі могли би пред'явити попит на винаходи. А ті, що функціонують в Україні, в основному, не мають інновацій. Бізнес починає займатися ними тільки тоді, коли знає, що у нього є потужні, наполегливі конкуренти і якщо він не буде впроваджувати нові технології, постійно удосконалювати свої продукти, їх просто перестануть купувати. Так відбувається в усьому світі. Це дуже серйозна, комплексна та унікальна задача, котра стоїть зараз перед державою, - стимулювати виробництва, котрі мають потребу в інноваціях, створювати умови для розвитку конкурентного середовища.

Успіх політики залучення передових технологій з розвинутих країн залежить від абсорбційної здатності країни – вміння розпізнавати дійсну цінність нової зовнішньої інформації, опановувати нею та застосовувати для комерційного використання, як це зробила Японія в 50-60-ті роки ХХ ст. Підвищення абсорбційної здатності країни потрібно для її розвитку, що наздоганяє розвинуті країни, та наступного переходу до інноваційного розвитку. Для вирішення цієї задачі може бути використано ряд інструментів, а саме:

- регулювання імпорту в Україну нового устаткування та трансферу інноваційних технологій, купівля ліцензій, тарифна і нетарифна політика;
- регулювання руху прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у вітчизняну економіку і за рубіж, а також процесів формування СП інноваційного спрямування;
- освоєння нових методів організації виробництва в Україні в результаті успіху в конкуренції її продукції на світовому ринку;
- упередження відтоку мозків з України, стимулювання повернення українців, що отримали освіту чи новітній досвід роботи на Заході;

- інтенсифікація взаємодії українських фахівців із зарубіжними спеціалістами: навчання та стажування їх за кордоном, запрошення в Україну зарубіжних викладачів, спільні дослідження з ними;

- політика прямої державної підтримки запозичень (придбання патентів, фінансування центрів трансферу технологій);

- стимулювання розвитку дослідницьких відділів крупних фірм;

- удосконалення інвестиційного клімату та конкурентного середовища.

В окремій країні не завжди потрібно залучати в її економіку найбільш передові світові технології, хоча орієнтуватися треба саме на них. Це, однак, зовсім не означає, що їх треба скоріше залучати саме до цієї країни. Передові технології, як і передові інститути, звичайно, не розвиваються у відсталому інституціонально-технологічному середовищі. Подібна задача інституціонального реформування, задача технологічного оновлення є в побудові технологічної траєкторії, раціональним чином «поєднання» поточної технологічної структури з майбутньою структурою розвинутих економік. Наприклад, перехід на екологічні чисті технології, ефективні на Заході, можуть опинитися нераціональними для України, оскільки у нас ще залишаються інші, вже вичерпані у більш розвинутих країнах, але більш ефективні в наших умовах способи покращення якості життя. В якості довгострокової цілі розробленої програми слід розглядати впровадження інноваційних технологій широкого застосування (ТШЗ), що протягом 5-10 років стануть двигуном економічного розвитку розвинутих країн. Перш за все, мова повинна йти, вочевидь, про біотехнології та нанотехнології, що знаходяться в Україні поки що в зародковому стані.

Для досягнення високого рівня *інноваційної здатності* перерахованих інструментів недостатньо. Тут особлива роль належить фундаментальній науці, інфраструктурі трансферу ідей від науки до практики, а також спеціалізованим ринковим інститутам підтримки інновацій – інкубаторам і венчурним фондам та компаніям. Інноваційний шлях розвитку передбачає ефективне функціонування фондового ринку та високу активність малих підприємств, які поки що слабкі в нашій країні.

Україні, що кілька років тому вступила до СОТ, життєво необхідна максимальна підключеність її економіки до світового ринку. Але тільки раціональний вибір ступеню та характеру відкритості зможе забезпечити конкурентоздатність її економіки.

Ефективне залучення неможливе без розширення контактів із Заходом і стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі з ним. Однак у період стагнації західних економік стратегія розвитку, що наздоганяє їх, орієнтована на пріоритетний розвиток експорту сировинних товарів або таких, що пройшли мінімальну переробку в Україні, не має для неї перспектив. Інноваційна пауза, що спостерігається сьогодні у західних країнах, вдалий час для реалізації в Україні політики імпортозаміщення, розширення внутрішнього ринку та підвищення продуктивності праці за рахунок впровадження інноваційних технологій. До речі, саме таким шляхом пішла Японія після Великої депресії та Другої світової війни, яку вона програла, але в наступну чверть століття в

кінцевому рахунку виграла за рахунок прискореного інноваційного розвитку, ставши вже у 70-ті роки ХХ ст. другою країною світу за рівнем ВВП, яку за допомогою тієї ж інноваційної політики нещодавно випередив Китай.

У часи кризи зростає роль збережень населення, що інвестують національну економіку. В цей скрутний час для збільшення в Україні збережень потрібно не обкладати додатковими податками представників малого бізнесу та зубожілих пенсіонерів, а проводити публічні кампанії та економічні заходи, спрямовані на дестимулювання демонстративного споживання предметів розкоші, VIP-автомобілів та сучасних майже царських маєтків олігархів та інших представників великого бізнесу, в тому числі бездуховного шоу-бізнесу, що за влучним визначенням засновника теорії інституціоналізму в економічній науці Торстейна Веблена й складають клас «дозвільних марнотратів». До цих заходів відносяться впровадження прогресивних податків на доходи та майно фізичних осіб високого статку, а також велике мито на імпорт предметів розкоші. Разом з тим доцільно розширити й пільгове оподаткування доходів, що спрямовуються на реінвестування реальної інноваційної економіки.

Література

1. Глазьев С. Ю. Экономическая теория технического развития / С.Ю. Глазьев — М.: Наука, 1990. — 232 с.; Длинные волны: НТП и социально-экономическое развитие / [С. Ю. Глазьев, Г. И. Микерин, П. Н. Тесля и др.]. — Новосибирск: Наука. Сиб. отделение, 1991 — 224 с.; Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. / С. Глазьев — М.: ВладДар, 1993. — 310 с.
2. Рязанов В.Т. Экономическое развитие России. Реформы и российское хозяйство в ХХ-XXI вв. / В.Т. Рязанов. – СПб.: Наука, 1998. – 790 с.
3. Иванова Н.И. Национальные инновационные системы / Н.И. Иванова. – М.: Наука, 2002. – 244 с.
4. Макаренко І. П., Копка П. М., Рогожин О.Г., Кузьменко В.П. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови (укр. і англ. мовами) / І. П. Макаренко, П. М. Копка, О. Г. Рогожин, В. П. Кузьменко. – К.: ІПНБ, 2008. – 520 с.
5. Стратегия модернизации российской экономики // под ред. акад. РАН В.М. Полтеровича / [Н. А. Волчкова, И. А. Денисова, А.М. Каминский, В.М. Полтерович и др.]. – СПб.: АЛЕТЕЙЯ, 2010. – 424 с.
6. Scumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process / J. Scumpeter. — N.Y.-L., 1939.
7. Mensh G. Stalemate in Technology: Innovation Overcome the Depression / G. Mensh. — Cambridge, Mass., 1979.